

Klímakönyv: a média a fő felelős a súlyosbodó klímaválságért

Greta Thunberg (szerk.) *Klímakönyv* című könyvéről¹

Pintér Róbert
Budapesti Corvinus Egyetem

Greta Thunberg 540 oldalon, több mint száz tudóssal, aktivistával, újságíróval és íróval közösen egyetlen kötetbe foglalta mindazt, amit tudni lehet a klímaválságról, annak okairól és lehetséges megoldásáról. A könyv szerint ez elsősorban egy információs válság, amelyben a leginkább a média bűnös, mert nem tudatosítja az emberekben a helyzet komolyságát. Így a közvélemény nem képes nyomást gyakorolni a politikusokra, hogy érdemben lépjenek fel a klímaválsággal szemben. Az alábbiakban elsősorban a könyv médiával kapcsolatos legfontosabb állításait járjuk körbe.

A könyvet szerkesztőként jegyző Thunberg szerint a klímaválság az emberiség legnagyobb kihívása, amellyel valaha is szembenézett – mégsem teszünk ellene érdemben semmit. Elsősorban azért, mert képtelenek vagyunk feladni az eddigi életmódunkat és megváltoztatni mindazt, ahogyan a társadalmi, a gazdasági és a politikai rendszerünk működik. A politikusok látszatintézkedéseket tesznek, a klímacsúcson tett ígéreteket pedig sorra nem tartják be. Ha ez változatlanul így megy tovább, akkor nemcsak nekünk, hanem gyerekeinknek és minden további leszármazottunknak is egy olyan világban kell majd élni, ahol a klímaválság hatásai még inkább meghatározóak lesznek a hétköznapiakban.

Ennek a jövőnek a szerzők szerint nem kell valósággá válnia, szerintük van még remény, hogy gyökeres változásokkal megelőzhető legyen a katasztrófa. A *Klímakönyv* célja, hogy ráébressze az olvasókat a helyzet komolyságára, és rávegye őket arra, hogy aktívan tegyenek a változásokért: „A gyorsan eszkalálódó éghajlati és ökológiai válság kezdeténél vagyunk. ... Az az átalakulás, amire szükségünk van ahhoz, hogy biztosítsuk a biztonságos jövőt, nem fog előtűnni a semmiből. A közvélemény megváltozásából fog eredni, és ezt a változást nekünk kell elérnünk” (63. o.). Változást viszont csak úgy fognak kikényszeríteni az emberek, ha tudják, mi történik. Ehhez pedig ilyen és ehhez hasonló könyvekre van szükség, ugyanis „[a]zért voltunk eddig képtelenek megállítani az éghajlati és ökológiai válságot, mert a média folyamatosan csődöt mondott ... Ez az át nem adott információ válsága” (438. o.). Mindez azt eredményezi, hogy „[n]em vagyunk tudatában annak, hogy éghajlati vészhelyzet van. De még csak nem is ez a fő probléma. A fő gond az, hogy nem vagyunk tudatában annak, hogy valaminek nem vagyunk a tudatában” (348. o.).

Röviden a könyvről

A *Klímakönyv*vet 2022-ben adták ki először, és 2023-ban jelent meg a magyar fordítás Dr. Molnár Csaba gondozásában. A terjedelmes kötetet Greta Thunberg szerkesztette és az átkötő részeket is ő írta, a több mint száz fejezet pedig szakemberek, tudósok, aktivisták, újságírók, írók munkája. A könyvhöz számos kiegészítő jegyzet is tartozik, amelyek online, a theclimatebook.org címen érhetők el angolul, franciául, spanyolul és németül.

¹ A recenzió elkészítését a Libri támogatta. A könyv teljes gondolatmenetét rekonstruáló hosszabb könyvbemutató elérhető a *Kosárérték* online magazinban: <https://kosarertek.hu/konverzio/egy-konyv-ami-letagloz-olyan-halalosan-sulyos-a-diagnozisa/>.

Thunberg a rá irányuló médiafigyelmet arra használta fel, hogy a könyvben szereplő szakértők és aktivisták gondolatai szélesebb közönséghez is el tudjanak jutni szerte a világon. Ahogy a könyv hátoldalán fogalmaz: „Az éghajlati és ökológiai válságot nem oldhatjuk meg később. Nem hagyhatjuk másra, hogy majd foglalkozzon vele ő. Nekünk kell megoldanunk, itt és most.” Ennek mikéntjéhez ad támpontokat a könyv, amikor összegzi mindazt, amit tudunk jelenleg a környezeti katasztrófáról, amelyben élünk, mit tettünk eddig a megoldás érdekében, és mit tehetünk a jövőben, hogy tompítsuk a klímaváltozás hatásait.

Kommunikáció, tudásmegosztás, klímapátia és média irányította kapitalizmus

Minden fejezet elején Greta Thunberg rövid felvezetését olvashatjuk. A könyv elején azt hangsúlyozza, hogy a kommunikáció legalább annyira fontos, mint a tettek, jelenleg pedig a *greenwashing* (zöldre festés) és a klímaváltozás tagadásának korában élünk. De ő hisz abban, hogy egy kritikus tömeg kikövetelheti a szükséges változásokat. Ehhez viszont szerinte növelni kell az emberek tudását. A klímaválságra ugyanis csak az fog megoldást jelenteni, ha végre elég széles körben fogja érdekelni a közvéleményt, valamint a politikusoknak el kell kezdeniük érdemben foglalkozni a kérdéssel (256. o.). Viszont a különböző ideológiák mentén szerveződő politikai pártokkal az az alapvető probléma, hogy az összes korábbi „izmus” (politikai ideológia) kudarcot vallott a fenntarthatósággal kapcsolatban. Az ezeket az eszméket követő politikusoknak tehát részben fel kellene adniuk a politikai meggyőződésüket, hogy kezelni tudják a klímakérdést.

Fontos azt is megértenünk – folytatja Thunberg –, hogy ha 1992 óta tudjuk, mekkora problémát okoz idővel a fosszilis energián alapuló működésünk, akkor miért nem teszünk ellene. Per Espen Stoknes kutatásai alapján ennek elsősorban pszichológiai okai vannak. A klímapátia okai az eltávolítás (a klímaváltozás nem itt és most, hanem térben tőlünk messzire, illetve majd a jövőben okoz problémákat), a végzet (a klímaváltozás hatalmas veszteségekkel jár, így inkább kerüljük a témát), a kognitív disszonancia (feloldhatatlan az ellentmondás aközött, amit tudunk és amit teszünk, így inkább kifogásokat keresünk), a tagadás (nincs klímaváltozás, de ha mégis van, akkor sem annyira komoly, mint állítják), és az identitási korlát (a klímaváltozás elleni intézkedéseket az önazonosságunk, a szabadságjogaink és az általunk vallott értékeket érő fenyegetésként éljük meg, ezért úgy érezzük, jogunkban áll semmin sem változtatni, és ugyanúgy élni, ahogyan eddig is tettük) (417. o.).

A könyv igen erős kritikát fogalmaz meg a jelenlegi világ „rasszista, patriarchális, kapitalista és a média által irányított rendszerével, amelyben élünk” (489. oldal) majd kijelenti: „Nem engedhetjük, hogy ugyanaz a társadalmi-gazdasági rendszer, amely önmagunk elpusztítása felé vezet minket, az új világ alapja legyen” (491. o.).

Feladatok médiakutatóknak és médiában dolgozó szakembereknek

A könyv egyik legváratlanabb gondolata, hogy a klímaválság elsőszámú okozójaként a médiát nevezi meg, és nem valamelyik magas károsanyag-kibocsátással bíró szektort, a kapitalizmus profitelvű működési logikáját vagy a klímaváltozás elleni harccal járó népszerűtlen intézkedéseket elszabotáló politikusokat: „*Ha azt kérdeznék tőlem, hogy mely iparágat terheli a legsúlyosabb felelősség a földi élet pusztításáért, akkor a médiát mondanám. ... Azért gondolom így, mert a fenti iparágak közül egyik sem lenne képes tovább működni úgy, ahogy eddig, ha nem támogatják őket az újságok, a magazinok, a rádió és a televízió*” – írja George Monbiot író, klímaaktivista, a *The Guardian* heti rovatának szerzője (453. o., kiemelés az eredetiben). A feltételezett hatásmechanizmus az, hogy ha az emberek megfelelő tájékoztatást kapnának a klímaválság súlyosságáról, akkor tudnának róla, levonnák a helyes következtetéseket, változtatnának a viselkedésükön, és a politikusokon is számonkérnék a szükséges lépéseket. Viszont már az első lépésben kudarcot vallunk. Egyrészt azért, mert a média elhallgatja a klímaválságot. Másrészt azért, mert a pártatlan tájékoztatás elve miatt – Thunberg szerint – elfogadhatatlan módon ugyanannyi teret adnak a klímatagadóknak és szkeptikusoknak is, ennek ürügyén pedig az olajlobbi által megvásárolt részrehajló áltudósok és *think tanke* greenwashing propagandával árasztják el a klímaváltozással foglalkozó diskurzusokat. Harmadrészt pedig azért, mert a média saját függősége miatt tart a legsúlyosabb

szennyező szektorokban működő cégek hatalmas gazdasági és politikai befolyásától, és ezért azok érdekeinek megfelelően kommunikál.

A könyv legvégén Thunberg összegzi, hogy kinek mit lehet és kellene tennie a klímaválság megoldása érdekében. Társadalmi szinten, egyéni szinten és különösen azoknak, akik többet tehetnek, mint mások (a politikusok, a tartalomkészítők, az újságírók, a celebek és az influenzszerek, valamint a klímaválság által legérintettebb területeken élő emberek). Itt egészen keményen fogalmaz, például a tartalomkészítőknek azt javasolja, hogy „ha nem azért lettél az, aki ma vagy, hogy csendben támogasd az élő bolygó tönkretételét, akkor azt javaslom, hogy kezd el végezni a munkádat” (533. o.). Az csak később derül ki, hogy ez pontosan mit jelentene, de biztosan nem egy reménykeltő éghajlati sorozat elkészítését, amely nagy kibocsátású életmódot folytató celebekkel tájékoztat arról, hogy az avokádó rosszat tesz a környezetnek. Az újságírókkal szemben megfogalmazott elvárásból derül ki, hogy mi Thunberg elképzelése a média funkciójáról: „A krízisről szóló történetmesélés, cikkírás és végső soron a felelősök elszámoltatása a sajtó felelőssége”, és ebből következik, hogy „[a] média nélkül egyszerűen nincs mód arra, hogy teljesítsük a nemzetközi klímacéljainkat.” (533. o.). Végül az influenzszereknek is ad néhány jótanácsot: „...fontos, hogy mit mondunk, de még többet számít, hogy mit csinálunk. Ha olyan képet posztolsz magadról, amelyen egy drága ruhában pózolsz egy luxusüdülőhelyen a világ másik végén, akkor sok barátod fog arra vágyani, hogy hasonló élményekben legyen része. ... Viszont, ha úgy döntesz, hogy megpróbálsz olyan életmódra áttérni, amely közelebb áll a bolygó eltartóképességéhez, és aktivistává válsz, akkor ez a döntésed óriási hatást gyakorol majd a környezetedben élőkre” (534. o.).

Aki foglalkozott már médiahatás-elméletekkel, tudja, hogy a „megfelelő médiaüzenetek = társadalmi változás” összefüggés részben illuzórikus. Thunberg elvárása, hogy az információhiány enyhítése és a könyv publikálása gyűjtőszikraként elindítja majd a kívánt politikai változást, vágyvezérelt gondolkodás. Hiába ír a média megfelelő módon a témáról, ha az visszhang nélkül marad. Erre egyébként maga a könyv is hoz példát, a svédországi kibocsátások kozmetikázásáról és kreatív könyveléséről szóló sajtócikk kapcsán ugyanis ezt olvashatjuk: „amikor nyáron megjelent az erről szóló cikk, annak szinte nem volt semmilyen visszhangja. Az eredményeket még akkor sem vette észre senki, amikor a cikket az év legjobb éghajlati témájú újságírói munkájának is választotta az *Aftonbladet* újság. Ugyanazon a héten számos lap, közöttük az az újság, ahol én dolgoztam, fontos oknyomozó cikkeket közölt a svéd parlamenti választáson induló pártok klímaügyi programjairól, de ezek a cikkek sem idézték az általam feltárt tényeket. Ehelyett a pártok programjait a 2045-ös klímacélokhoz mérték. Senki sem közölte az olvasókkal vagy a nézőkkel, hogy maguk a célok elégtelenek” — írta Alexandra Urisman Otto, a Dagens Nyheter klímariportere (268. o., kiemelés az eredetiben). Vagyis nem egyszerűen arról van szó, hogy a média valamilyen mögöttes gazdasági vagy politikai logika (összeesküvés) alapján egyáltalán nem tájékoztatna a klímaválságról. Ennél jóval összetettebb a probléma, ennek részletes feltárásával azonban részben adós marad a könyv. Azért írom, hogy részben, mert a klímapátia okairól szóló részben a befogadással és a befogadókkal is foglalkozik. Ezért is fontos lenne, hogy médiakutatók vizsgálják a média klímaváltozással kapcsolatos ellentmondásos hozzáállásának és működésének az okait, például azt, hogy miért számol be egyszerre, hallgatja el és keretezi greenwashing módszerekkel a témát. Vagy a klímaváltozással kapcsolatos információk befogadását, a közvélemény változását, illetve a társadalmi diskurzusok átalakulását.

Záró gondolatok

Hogyan lehet hozzáállni a klímakatasztrófához? Először is lehet tudni vagy nem tudni róla. Ha valaki már tud róla, akkor lehet tagadni vagy elfogadni a létezését és a helyzet egyre súlyosbodó komolyságát. Ezt követően pedig lehet közömbösnek maradni és nem tenni semmit, elfogadni és kifogásokat keresni, vagy változtatni a viselkedésünkön. De bárhogy is döntünk, létezése és hatása mindenféleképpen velünk marad.

Pozitív gondolatként zárásul az alábbi emelném ki a könyvből: „Három tényező – az egymást kiegészítő technológia, a viselkedési változások és a szakpolitika – találkozási pontjában lehetünk rá arra az elegyre, amely a haladást szavatolni fogja. Ez vezetheti azt az átállást, amelynek révén elkerülhetjük az éghajlati válság legszörnyűbb hatásait” (285. o.). (Greta Thunberg (szerk.): *Klímakönyv*. Dr. Molnár Csaba fordítása. Budapest: Open Books, 2023, ISBN 9789635722938, 538 oldal, 8999 forint.)